

SLOVENČINA V KOMUNIKAČNEJ PRAXI ZAHRANIČNÝCH ŠTUDENTOV LFUK

(So zameraním na ortoepické chyby)

Anna ROLLEROVÁ

Abstrakt:

Na LFUK v Bratislave študujú zahraniční študenti v angličtine v odboroch všeobecné lekárstvo (general medicine, GM) a zubné lekárstvo (dentistry, DENT). Praktická výučba sa posledné tri ročníky štúdia realizuje vo fakultných nemocniciach, preto študijný plán obsahuje aj slovenský jazyk ako povinný predmet (vyučuje sa 5 semestrov). Hlavným cieľom predmetu je získanie základných komunikačných kompetencií medzi lekárom a pacientom. Na vybraných medicínskych textoch si študenti osvojujú ortoepickú a ortografickú normu i nevyhnutné javy morfolologickej a syntaktickej roviny.

Kľúčové slová: slovenský jazyk – povinný predmet pre zahraničných študentov v anglickom študijnom programe, individuálne komunikačné zručnosti

SLOVAK LANGUAGE IN COMMUNICATION PRACTICE OF FOREIGN STUDENTS OF LFUK

(With focus on ortoepic mistakes)

Abstract:

The Comenius University – Faculty of Medicine (LFUK) has offered graduate and postgraduate degree programs in general medicine and dentistry to foreign students. Upon completion of the initial six semesters medical trainees continue their studies in our faculty hospitals. For this reason a five-semester compulsory Slovak language course introduced to the study plan aims to foster the acquisition of basic communicative competences essential for "doctor-patient" interaction. Using selected medical texts students practice the ortoepic and ortographic standards along with other essential morphological and syntactic phenomena of the Slovak language.

Key words: Slovak language, compulsory course for foreign students enrolled in the English study program, subject-specific communication skills

Úvod

Lekárska fakulta Univerzity Komenského v Bratislave sa počas svojej viac ako 90-ročnej histórie (1) postupne rozvinula na medzinárodnú fakultu majúcu kontakty s medicínskymi pedagogickými i vedeckými inštitúciami po celom svete. Od roku 1993 sa popri pregraduálnej príprave vlastných študentov stala bázou aj pre zahraničných študentov. Vtedy sa prvýkrát otvoril program štúdia všeobecného lekárstva (general medicine, GM) a zubného lekárstva (dentistry, DENT) v anglickom jazyku pre študentov samoplatcov. To, že sa praktická výučba aj zahraničných študentov v anglickej vetve od tretieho ročníka štúdia realizuje v našich fakultných nemocničných zariadeniach, pri pacientoch na lôžkach, bolo dôvodom na zaradenie slovenského jazyka ako povinného predmetu do študijného programu.

Stat'

Znalosť slovenčiny na takej úrovni, aby zahraničný študent lekárskej fakulty dokázal klásť otázky pacientovi a rozumel jeho odpovediam, je nevyhnutná, a preto aj títo študenti LF musia popri mimoriadne náročnom štúdiu medicíny absolvovať aj štúdium slovenského jazyka. Jeho hlavným cieľom je osvojenie si základných komunikačných kompetencií potrebných na komunikáciu „lekár – pacient“.

Výučba slovenčiny, ktorú v plnom rozsahu zabezpečuje Ústav cudzích jazykov LFUK (2), trvá päť semestrov, a to v prvom až štvrtom semestri po 4 hodiny týždenne, v poslednom, piatom po 2 hodiny týždenne, čo celkovo činí približne 210 hodín. Štúdium slovenského jazyka sa končí záverečnou skúškou syntetizujúceho charakteru, ktorá sa skladá z dvoch častí: prvej, písomnej (overenie slovnej zásoby a osvojených gramatických zručností) – dosiahnutie predpísaného počtu percent z testu je podmienkou na pripustenie na druhú, ústnu časť. V nej má možnosť študent dokladovať svoju spôsobilosť komplexne zvládať bežnú i špecifickú medicínsku komunikačnú situáciu.

Vyššie uvedená hodinová dotácia na dosiahnutie stanoveného cieľa sa môže zdať na prvý pohľad primeraná, avšak prax ukazuje, že nie je dostatočná, a to preto, lebo v súčasnosti prichádzajú študovať na lekársku fakultu študenti bez predchádzajúcich, čo i len elementárnych znalostí zo slovenčiny. Väčšinu z nich tvoria študenti z Grécka, potom v posledných rokoch zo Španielska, Nemecka a Rakúska. Prichádzajú však aj študenti z Poľska, Nórska, Portugalska, Anglicka, Lýbie, Iránu, Cypru a dokonca Kanady. Osvojenie si slovenského jazyka zhoršuje viacero faktorov: v prvom rade je to genetická rôznorodosť materinských jazykov cudzincov, typologická odlišnosť slovenčiny na jednej strane a cudzích jazykov na druhej strane, potom fakt, že prichádzajú z rôzneho kultúrneho a sociálneho prostredia. Negatívom je aj skutočnosť, že študenti, ak nemajú osobnú motiváciu (napr. priateľstvo so slovenským dievčaťom/chlapcom), tak nemajú záujem o korektné vyjadrovanie sa a ani snahu dorozumieť sa v kontaktovej jazyku. Tvrdia, že študujú v angličtine a dnes by mal každý človek ovládať tento svetový jazyk. Je síce pravda, že angličtina sa v súčasnosti – a to nielen v európskom kontexte – pokladá za univerzálne komunikačné médium, to však v slovenskom jazykovom kontexte nie je stále reálne, najmä, ak berieme do úvahy, že pacientom býva zväčša jedinec staršej generácie neovládajúci angličtinu. Tieto okolnosti neprispievajú ku skvalitneniu ich prípravy v oblasti odbornej komunikácie v slovenskom jazyku, naopak pôsobia demotivujúco.

Pedagógovia nášho ústavu sa permanentne snažia posilňovať jazykovú kompetenciu študentov a tým zlepšovať ich jazykovú performanciu tak v hovorenej, ako aj v písomnej podobe. To znamená, že všetky ciele, metódy a aktivity sú zamerané na rozvoj štyroch zručností: počúvanie, hovorenie, čítanie a písanie. Keďže výber lexikálneho materiálu musí reflektovať sémanticko-štruktúrne vlastnosti jazyka a slúžiť na komunikačno-pragmatické účely, metodika práce spočíva vo vyhľadávaní, v následnom usúvzt'ažňovaní, triedení a systematizovaní analyzovaných jazykových javov v rôznych typoch textov. Z toho vyplýva, že vyučovanie slovenského jazyka je založené na komunikatívno-poznávacom princípe, ktoré postupne prechádza od osvojovania si ortoepickej a ortografickej normy k explikácii a tiež osvojeniu si nevyhnutných gramatických javov, aplikovaných na vhodne zvolených lexikálnych jednotkách.

V prvom ročníku prevažujú texty zamerané na všeobecné kontaktovej formuly, ako napr. pozdravy, oslovenia, pozdravenie sa a pod., potrebné na komunikáciu v súkromí, pri orientácii na fakulte, v meste, lekární, reštaurácii, obchode, na pošte, stanici, letisku..., avšak už tu sa rozvíjajú ich individuálne receptívne a produktívne komunikačné zručnosti zamerané na perspektívne profesionálne potreby. Napr. témou Ľudské telo sa slovná zásoba študentov obohacuje o potrebné anatomické pomenovania frekvencované v slovenčine. Témou V lekární sa zoznamujú s bežnými formami liekov a zároveň sa tým podporujú aj medzipredmetové vzťahy (slovenčania verzus odborné medicínske predmety ako anatómia, farmakológia a pod.). V treťom až piatom semestri ide predovšetkým o prácu s adaptovanými odbornými medicínskymi textami (formou otázok, odpovedí, parafrázovania prečítaného textu). Na hodinách sa simulujú situácie, s ktorými sa môže

praktický i zubný lekár stretnúť napr. v ambulancii, odborný lekár pri vyšetovaní pacienta na rozličných klinických i nemocničných oddeleniach (urologickom, kardio-vaskulárnom, hematologickom, gynekologickom, traumatologickom, psychiatrickom a pod.), pri stanovení osobnej, sociálnej, pracovnej anamnézy a určovaní diagnózy chorôb, pri zadávaní pokynov a rád, ako napr. ošetrovať rany, pri odporúčaniach potrebných pri predchádzaní chorobám a i.

Základným prostriedkom komunikatívneho vyučovania sú riadené motivačné dialógy vo forme interakcie dvoch rovnocenných partnerov – študent → študent, ale aj rozdielnych – učiteľ → študent, zamerané na praktické používanie jazykových prvkov v rozličných životných situáciách. Dobrým aktivizačným prostriedkom sú aj rolové úlohy, napr. jedent študent/ka je v úlohe lekára/ky (študentka v úlohe zdravotnej sestry) a druhý predstavuje pacienta/tku.

Predkladám metodický postup práce s textom medicínskeho zamerania zaznamenaným na CD nosiči, ktorý sa mi osvedčil, aj so zámerom dosiahnuť daný cieľ:

- počúvanie dialógu lekár – pacient
- zaznamenávanie slov a slovných spojení, ktoré študent identifikoval – cieľ: fixácia známych slov
- opakované aktívne počúvanie zvukovej nahrávky textu – cieľ: kontrola významu slov zo zvukovej nahrávky
- výklad nových slov pomocou slovníka – cieľ: pochopenie textu ako komplexu
- individuálne tiché čítanie textu súčasne so zvukovým záznamom – cieľ: príprava na hlasnú reprodukciu textu
- hlasné čítanie textovej predlohy dialógu podľa jednotlivých rolí – cieľ: plynulosť a správnosť čítania ako príprava na verné napodobenie vypočutého dialógu
- verné napodobenie vypočutého dialógu – cieľ: tvorba vlastného komunikátu s využitím slovnej zásoby z vypočutého dialógu
- tvorba vlastného komunikátu – cieľ: rozvinúť spôsobilosť jazykovo správne, zrozumiteľne a súvislo sa vyjadrovať a komunikovať s pacientom i zdravotníckym personálom

Je veľmi náročné docieľiť, aby študenti dodržiavali ustálené pravidlá slovenskej ortoepie. Najmä ich spontánne prejavy sú poznačené mnohými ortofonickými i ortoepickými chybami. Z ortofonických vplyvov angličtiny, ktorá je v ich prípade sprostredkujúcim jazykom, možno spomenúť napr. labializované a [ã] alebo úzke e [e], teda zvuky, ktoré spisovná slovenčina nepozná.

Keďže sa grafické zaznamenávanie spisovnej slovenčiny a jej zvuková podoba vzájomne ovplyvňujú, mnohé ortoepické chyby sú dôsledkom absolútnej ignorácie diakritických znamienok nad písmenami. Študentom treba neustále zdôrazňovať ich dištinktívnu funkciu pri rozlišovaní významu slov a tvarov, pretože pri ich nedodržiavaní vznikajú mnohé praktické ťažkosti. Upozorňujem napr. na rozlišovanie slov:

tvár (predná časť ľudskej hlavy) – tvar (podoba)

pás (driek) – pas (preukaz)

bolí (3. os. sg préz. bolieť) – boli (3. os. pl. perf. byť)

koža (povrchová vrstva tela) – koza (domáce zviera)

hôrny (týkajúci sa hory) – horný (umiestnený hore)

brať (odnášať, vziať) – brat (súrodenec)

hľad' (imperatív od hľadiet'; pozerat') – hlad (pocit potreby jesť)

lačný (hladný) – lacný (za relatívne málo peňazí) a mnohé iné.

V ústných prejavoch študentov ďalej pozorujem, že väčšina z nich anuluje:

- dodržiavanie správnej výslovnosti mäkkých konsonantov, ktoré sú graficky vyznačené: ľ, d', ň, ť („t'“ najmä v koncovkách infinitívu sloviess), napr. dlaň [dlan], kost' [kost], piť [pit]

- rozdiel medzi l – ľ; vo všetkých polohách vyslovujú tzv. „tvrdé ľ“, kašľať [kaslať]

- výslovnosť slabík d, t, n, l, + e, i/i, ia, ie, iu ako [d', t', ň, ľ] v domácich slovách (až na malé výnimky) a všetko vyslovujú tvrdo, napr. deň [den], dieťa [dieta], bolesť [bolest], namiesto [d'eň], [d'iet'a], [bo'lest'] atď. Tak sa napr. stráca rozdiel v hovorenom prejave medzi slovami dieťa a diéta [di-éta], pretože obe lexémy vyslovujú rovnako: [di-eta]. V dôsledku chybné výslovnosti často

dochádza k nepochopeniu textu pri hlasnom čítaní i jeho následnej mylnej reprodukcii.

Často pozorujem aj vplyvy výslovnosti angličtiny a národných jazykov. Napr. angličtiny u väčšiny študentov, pretože je ich základným komunikačným kódom vo všetkých vyučovacích predmetoch a aj v komunikácii medzi sebou:

- gi, gy → ži: alergia [alerži-ja], gynekológ [žinekolok],
- ty → taj: týfus [tajfus], typ [tajp],
- hy → haj: v gréckych prefixoch hypo/hyper hypertrofia, [hajpotrofi-a], hypertrofia [hajprtrofi-a],
- c/č + konsonant alebo c + vokály a, o, u → k: nemocnica [nemoknika], správne [ňemocnica], črevo [krevo].
- Výslovnosť iniciálových skratiek tiež podlieha ustáleným výslovnostným pravidlám. Tak napr. všeobecné skratky ako AIS, CD, USA, PhD. alebo odborné EEG, EKG, RGT, USG, NMR, CT a i., ktoré študenti automaticky vyslovujú podľa angličtiny ako [ei-aj-sí], [sí-dí], [jú-es-aj], [pí-ajč-dí], [í-í- ží], [í-sí-ží], [[ar-tí-ží], [jú-es-ží], [en-em-ár], [sí-tí] treba v slovenčine jednoznačne vyslovovať takto: [a-i-es], [cé-dé], [u-es-a], [pé-há-dé], [e-e-gé], [e-ká-gé], [er-té-gé], [u-es-gé], [en-em-er], [cé-té]. A to aj preto, lebo sú adresované slovenskému pacientovi.

Evidentné sú vplyvy nemčiny u nemeckých a rakúskych študentov pri výslovnosti:

- z → c: zubár [cubar], zrak [crak], pinzeta [pinceta], ultrazvuk [ultracvuk]
- s → z: simulant [zimulant]
- ch → k: chronický [kronicky], chirurg [kirurk]
- sch, sp, st → š: schéma [šema], spať [špat], stres [štres]

Vplyvy španielčiny uvádzam príkladmi:

- ch → č: chyba [čiba] i ako [čiva], chodiť [čodit], dýchať [dičat], ich [ič]
- j → x: jeden [xeden], jazva [xacva]
- ca, co, cu → ka, ko, ku: pracovať [prakovať]
- g + e, i → xe, xi: genitálie [xenitali-je], angína [anxina] a i.

Chýb v segmentálnych prvkoch reči je oveľa viac (chybná výslovnosť konsonantických skupín, nezreteľná artikulácia hlások, hláskových skupín a asimilovaných hlások, „hltanie“ koncoviek slov i celých krátkych slov atď.). Okrem nich sa vyskytujú aj početné nedostatky v suprasegmentálnych javoch, ako napr. nesprávne tempo reči, nefunkčné intonačné zlomy, dlhé zámlky pri hľadaní vhodných výrazov a formulácií, prerieknutia sa, zadŕhanie v reči a iné. Pre obmedzený priestor príspevku som upozornila len na tie najfrekvencovanejšie odlišnosti vo výslovnosti segmentálnych prvkov spisovnej slovenčiny.

Záver

Čo dodať na záver? Na vybraných príkladoch som sa snažila dokladovať náročnosť práce učiteľa slovenčiny ako cudzieho jazyka v nelingvistických odboroch na LFUK. Snaha pedagóga viesť študentov k osvojeniu si slovnej zásoby z oblasti sociálnej a medicínskej komunikácie, rozvíjať ich komunikačné zručnosti, hlavne schopnosť vypočuť iných, zapojiť sa do rozhovoru a viesť dialóg s rovnocenným partnerom (odborne fudovaným) i nerovnocenným pacientom (dospelým i dieťaťom) je neraz – ako možno vyššie pozorovať – sťažená a narušená. Ani ja, ani moji kolegovia sa však nevzdávame a usilujeme sa naplňať vyššie uvedené ciele, pretože aj takto pomáhame zahraničným študentom zorientovať sa tak v bežnom živote, ako aj na praxi v slovenských zdravotníckych inštitúciách.

Poznámky

- (1) LFUK vznikla v roku 1919 a je najstaršou z 13 fakúlt UK.
- (2) V súčasnosti 8 interných učiteľov a 3 externí pracovníci.

Zoznam literatúry:

KRÁL, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. 3. vyd. Bratislava: SPN. 1996. 626 s. ISBN 80-80-00305-7.

RIPKA, I., IMRICHOVÁ, M., SKLADANÁ, J.: Príručka slovenského pravopisu pre školy a prax. Bratislava: Ottovo nakladateľstvo. 2006. 672 s. ISBN 80-969159-1-6.

ROLLEROVÁ, A.: Vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka. Slovenský jazyk a literatúra v škole, roč. 58, č. 3 – 4, (2011/12), s.65 – 69.

Kontakt:

Mgr. Anna Rollerová, PhD.

prednostka ÚCJ LFUK

Sasinkova 4

813 34 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: anna.rollerova@fmed.uniba.sk